

رویکرد سنتی و حکمی دکتر نصر به قرآن

سیدسلیمان صفوی[×]

کتاب مطالعه قرآن: ترجمه و تفسیر، (COMMENTARY AND TRANSLATION NEW A, QURAN STUDY THE) به سرور استاری پروفیسور سیدحسین نصر، استاد اسلام شناسی دانشگاه جورج واشنگتن با همکاری چهار مترجم و ویراستار، یک دستیار ویراستار و پانزده نویسنده به زبان انگلیسی در ۱۹۸۸ صفحه از سوی انتشارات هارپر در آمریکا در سال ۲۰۱۵ منتشر شد. پروفیسور نصر در مقدمه کتاب در باب اهمیت قرآن و نقش آن در ساختن فرهنگ و تمدن جهانی به طور عام و تمدن اسلامی به طور خاص مطالب ارزنده ای بیان کرده که حاوی بیان ابعاد معنوی، اخلاقی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی تعلیم قرآن حکیم است: «قرآن بنیاد جمیع جوانب زندگی و تمدن اسلامی است. قرآن، حقیقتی قدسی است که در همه زندگی مسلمانان، همراه راهشان است. هم وسیله‌های برای تشخیص میان حقیقت و خطا، معیار قضاوت دربار اعمال آنهاست و هم حافظ آنها و منبع فیض و آرامش است. هم داور آنهاست و هم دوست آنها. هم عشق به خدا و هم بیم از خدا، هر دو را به روان آدمی تلقین میکند. قرآن برای مؤمنان، یک کتاب بیجان نیست، بلکه کلام زنده خداوند است. آیات، کلمات و حتی حروف آن موجودات زنده‌ای هستند که با مؤمنان سخن میگویند و به صورت رازآمیزی سخن آنان را نیز "میشنوند". این متن مقدس، همراه همیشگی مؤمنان از آغاز تا انجام زندگی و حتی در فراسوی زندگی زمینی در سفر به سوی حقیقتی است که قرآن از آن نازل شده است.»

×××

تاریخ ترجمه قرآن حکیم به زبان انگلیسی از قرن هفدهم تا کنون دهها ترجمه از قرآن حکیم به زبان انگلیسی تدوین شده است، به ویژه طی بیست - سی سال اخیر چندین ترجمه توسط اندیشمندان غربی نظیر ترجمه «پروفیسور آربری» و مسلمانان، مانند ترجمه پرفیسور محمدعبدالحمیم استاد دانشگاه سواس، صورت گرفته است. بعضی از این ترجمه‌ها دارای مشکلاتی است زیرا مترجمان زبان عربی را به خوبی در نیافته‌اند و برخی واژه‌های انگلیسی استفاده شده از جهت بار مفهومی و کلامی راسا نیست. به نظر بنده عموم این ترجمه‌ها دارای کاستی‌هایی است. برای مثال ترجمه محمداسد ترجمه دقیقی است، اما از ترجمه بسیاری اصطلاحات بدون توجه به جنبه‌های عرفانی، حکمی و روحانی قرآن گذشته و به این ساحت‌ها توجه نکرده است. البته او یک راسیونالیست بود.

بسیاری از اندیشمندان مسلمان که به ترجمه قرآن حکیم مبادرت کرده‌اند؛ تسلط کافی به زبان انگلیسی نداشته‌اند. در کتاب قرآن شناخت: ترجمه و تفسیر، از بهترین ترجمه‌های قرآن حکیم که تا کنون به زبان انگلیسی صورت گرفته از قبیل ترجمه پیکتال، محمداسد، آربری، یوسفعلی، عبدالحمیم و قرایی استفاده شده است. ترجمه پروفیسور نصر و همکاران دقیق ترین و زیباترین ترجمه انگلیسی قرآن حکیم است؛ گرچه به طور حتم عاری از نقص نیست. البته این کتاب هم از جنبه زبانی (انگلیسی) و هم از نظر محتوا و اصالت تا حد امکان به اصل متن نزدیک است.

کتاب ترجمه و تفسیر قرآن نصر

این کتاب متشکل از چهار بخش اساسی است. 1. بخش ترجمه انگلیسی سوره‌ها؛ بدون متن عربی؛ 2. بخش تفسیر آیات هر

- سوره؛ ۳. بخش مقالات پانزده گانه؛ نویسنده؛ ۴. بخش تعلیقات شامل مقدمه؛ کتاب، زندگینامه؛ مفسران مشهور اهل تسنن و شیعه، نمایه؛ احادیث، نمایه؛ اعلام و اصطلاحات و هشت صفحه نقشه رنگی.
1. بخش ترجمه در قسمت بالای صفحات ۳ - ۱۵۸۴؛ که با حروف درشت تر نسبت به بخش تفسیر، حروف نگاری شده و شمار؛ هر آیه به رنگ قرمز در داخل یک دایره حک شده است.
2. بخش تفسیر نصف تا دوسوم صفحات ۳ تا ۱۵۸۴ را با حروف ریز تر نسبت به ترجمه در بر گرفته است. در آغاز تفسیر هر سوره؛ معرفی اجمالی از سوره شده است. مفصل ترین معرفی سوره و تفسیر؛ متعلق به «سور حمد» است. برای مثال تفسیر آیه اول سور حمد یک صفحه است. تفاسیر آیات عمدتاً از منابع مهم و معتبر شیعه و اهل تسنن با ذکر دقیق منابع اقتباس شده است. این منابع از کهن ترین تفاسیر نظیر تفسیر مقاتل بن سلیمان (۱۵۰) تا تفسیر المیزان علامه طباطبایی است که مجموعاً شامل چهلویک عنوان تفسیر می شود. مفسران مذکور عبارتند: ابوالفتوح رازی (۵۲۵)، احمد بن نجیب مغربی (۱۲۲۴)، شهاب الدین آلوسی (۱۲۷۰)، محمد بن ظاهر عاشور تونسی (۱۳۹۳)، عبد الله بن عمر بن محمد البداوی شافعی (۶۸۵)، حسین بن لفر البغوی شافعی (۵۱۶)، برهان الدین ابو حسن ابراهیم البقاعی (۸۸۵) و قاضی ابوبکر محمد بن عبد الله بن لفر البغوی (۵۴۳) که متفاوت است با محیال دین ابن عربی، صوفی مشهور، اسماعیل حقیالخلوتی البروسوی (۱۱۳۷)، ابن جوزی (۵۹۷)، ابن کثیر (۷۷۴)، راغب اصفهانی (۵۰۲)، ابن عطیه اندلسی (۵۴۱)، جلال الدین سیوطی (۹۱۱)، عبدالرزاق کاشانی (۷۳۶)، ملامحسن فیض کاشانی (۱۰۹۱)، محمد بن احمد بن جزیکلیباندلسی (۷۴۱)، ابو منصور ماتریدی (۳۳۳)، ملاصدرا شیرازی (۱۰۵۰)، مقاتل بن سلیمان (۱۵۰) علین محمد ماوردی (۴۵۰)، رشید الدین میبدی (۵۲۰)، عبد الله بن احمد نسفی (۷۱۰)، نظام الدین نیشابوری (۷۲۸)، ابو عبد الله قرطبی (۶۷۱)، علی بن ابراهیم قمی (۳۲۸)، ابوالقاسم قشیری (۴۶۵)، فخر الدین رازی (۶۰۶)، روزبهان بقلی شیرازی (۶۰۶)، نصر بن محمد سمرقندی (۳۷۳)، محمد بن علی شوکانی (۱۲۵۰)، سهل بن عبد الله تستری (۲۸۳)، عبد الرحمن سلمینیشابوری (۴۱۲)، محمد بن جریر طبری (۳۱۰)، سید محمد حسین طباطبایی (۱۴۰۱)، احمد بن محمد ثعلبی (۴۲۷)، طبرسی (۵۴۸)، محمد طوسی (۴۶۰)، ابوالحسن علی بن احمد واحد نیشابوری (۴۶۸) و ابوالقاسم زمخشری خوارزمی (۵۳۸). با توجه به وجود بیش از هزار عنوان تفسیر قرآن و مفسر قرآن حکیم، گزینش آثار مفسرین فوق از بین هزاران کتاب تفسیری و مفسر، خود کاری اجتهادی و بیانگر رویکرد تفسیری پروفوسور نصر در این تفسیر است که در بخش بعدی توضیح می دهیم. تفاسیر مدرن و بنیادگرایانه دو قرن گذشته، در این کتاب استفاده نشده اند.
3. مقالات کتاب: مقالات کتاب در صفحات ۱۵۸۷ - ۱۸۵۶ و زندگی نامه مختصر علمی نویسندگان نیز در صفحات ۱۸۵۷ - ۱۸۶۰ درج شده است. اینگرید ماستون، جوزف لمبارد، محمد مصطفیالاعظمی، ولید صالح، توبی مایر، مظفر اقبال، احمد محمد الطیب، مصطفی محققاماد، ویلیام چیتیک، جین لویس میشو، ماریا مسی دکاکه، کانر داگلی، حمزه یوسف، نویسندگان مقالات هستند که همگی مسلمان و استاد دانشگاه هستند.
4. تعلیقات: مقدمه؛ کتاب در بیستوهشت صفحه ماقبل آغاز ترجمه آمده و مابقی تعلیقات نیز در پایان کتاب طی صفحات ۱۸۶۱ - ۱۹۸۹ درج شده است.

اهمیت کتاب ترجمه و تفسیر قرآن نصر

با توجه به حجم وسیع حمله به اسلام و مسلمین در رسانه های غرب و معرفی قرآن حکیم به عنوان منبع اصلی خشونت گرای مسلمانان، این کتاب نقش مهمی در مقابله با این تهاجم سازمان یافته امپریالیسم رسانه ای دارد، زیرا در این کتاب آیات قرآن حکیم به زبان انگلیسی روشن و روان امروزی همراه با تفسیر معرفتی با رویکرد حکمی مبتنی بر سنت تفسیرنویسی هزار و دویست سال گذشته مسلمین معرفی شده اند. شخصیت برجسته و مشهور علمی پروفوسور نصر نیز به عنوان مهم ترین مرجع اسلام شناسی در غرب بدون شک در مقبولیت این کتاب تأثیر گذار است.

رویکرد پروفوسور نصر در تفسیر قرآن حکیم رویکرد معرفتی است. وی کوشش کرده با تفسیر قرآن به قرآن، ابعاد معنوی، عقلی، اخلاقی و اجتماعی کلام الله مجید را برای انسان امروز تبیین نماید. از سوی دیگر رویکرد پروفوسور نصر در تفسیر مذکور؛ تقریب مذاهبی است. وی با رجوع به منابع تفسیری معتبر شیعه و اهل تسنن، فهم آنها از آیات قرآن حکیم را در طول تاریخ نشان داده است. در این کتاب آرای مفسرین شیعه پیرامون آیات خاص گزارش شده و این کار علمی بس بزرگی است که برای نخستین بار در یک تفسیر که بسیاری از همکاران آن اهل تسنن هستند، اتفاق افتاده است. به خاطر داشته باشیم که حتی سید قطب در تفسیر معروف «فی ظلال القرآن» حملات تندی به تشیع داشته است.

با توجه به منابع تفسیری کتاب مذکور، ملاحظه می شود که اغلب مفسرین متعلق به ایران بزرگ فرهنگی هستند و این خود دلیل مستقلی بر نقش شگرف ایرانیان در تبیین معارف قرآنی است. از دیگر سو تنها منبع تفسیری قرن بیستم که در این تحقیق بزرگ استفاده شده؛ تفسیر شریف المیزان علامه طباطبایی است. انتخاب تفسیر المیزان توسط پروفوسور نصر از یک سو به خاطر محتوای مستدل و حکمی تفسیر علامه طباطبایی و از دیگر سو مبین سرسپردگی معرفتی و عاطفی وی به استاد خویش است.

تسلط پروفیسور نصر به دو زبان مبدأ قرآن و تفاسیر قرآنی یعنی عربی و فارسی و زبان مقصد یعنی انگلیسی و تخصص عالی او در حکمت و عرفان اسلامی، تحقیقات آکادمیک و چیره دستی او در نویسندگی به زبان انگلیسی به گواهی ده ها کتاب و صدها مقاله و انس با قرآن از طفولیت، باعث تولید اثری ماندگار در سنت ترجمه و تفسیر قرآن حکیم شده است. منابع تفاسیر عرفانی مانند تفسیر تستری، سلمی و میبیدی نقش مهمی در محتوای تفسیری کتاب نصر دارد. خواننده بی طرف با خواندن این کتاب رایحه حکمت و معنویت قرآنی را استشمام می کند و قرآن حکیم را به عنوان مهم ترین منبع هدایت معنوی، اخلاقی و اجتماعی جامعه بشری درمی یابد. در این کتاب قرآن حکیم به مثابه مهم ترین منادی معرفت، عدالت، انسانیت، صلح و تعاون اجتماعی معرفی شده است. پروفیسور نصر در این اثر خویش برای آرای اهل تشیع و بالخصوص امامان معصوم (علیهم السلام) اهمیت ویژه ای قائل شده و برای مثال این حدیث کلیدی را در مقدمه تفسیر خویش نگاشته است: امام علی (ع) فرمودند: «کل قرآن در سور فاتحه جمع است، کل فاتحه در بسم الله الرحمن الرحیم، کل بسم الله در حرف باء، کل باء در نقطه زیر باء، و من آن نقطه ام».

چند نکته

در این کتاب روش «تفسیر آیه به آیه» به کار گرفته شده، اما این روش خواننده را از فهم و دریافت تصویر کلی سوره باز می دارد، لذا شاید بهتر بود در آغاز هر سوره محتوای کلی سوره و پیام های آن تبیین می شد تا خواننده غربی از سردرگمی فهم مقاصد سوره های بزرگ نظیر «بقره»، «آل عمران»، «نساء»، «مائده»، «انعام»، «اعراف»، «توبه»، «یونس»، «هود»، «نحل»، «اسراء»، «کهف»، «طه»، «انبیاء»، «مؤمنون» و «شعرا» نجات یابد. همچنین جای «تفسیر بیان السعاده» گنابادی از مهم ترین تفاسیر عرفانی، بین منابع این کتاب خالی است. با توجه به نقش برتر ایرانیان در تفسیرنویسی، شاید بهتر بود بیش از یک همکار ایرانی انتخاب می شد و شاید بهتر بود متن عربی قرآن حکیم حتی با حروف ریز در کتاب درج می شد که با سنت ترجمه و تفسیر قرآن حکیم نیز مطابقت می کند.

× رئیس آکادمی مطالعات ایرانی لندن